

ІНШОМОВНІ ЗДІБНОСТІ ЯК КОМПОНЕНТ СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЇ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В НЕМОВНОМУ ВУЗІ

Дослідження особистості неможливе без врахування її мотивації, що впливає на поведінку особистості, її ставлення до всіх сфер життя, взаємини з оточуючими людьми в процесі навчальної, професійної, організаційної діяльності. Знання психологічних закономірностей розвитку й формування мотивації дозволяє більш успішно вирішувати завдання навчання і виховання курсантів та слухачів вищого військового навчального закладу, їхньої підготовки до продуктивної, творчої праці. Особливе значення має мотивація навчальної і професійної діяльності. Знаючи мотиви навчання, можна активніше впливати на їхнє формування і розвиток.

Одну з характерних рис іноземної мови О.О. Леонтьєв бачить у творчому характері мови взагалі й іноземної мови, зокрема [1]. У навчанні іноземної мови особливо яскраво виявляються всі особистісні особливості тих, кого навчають, більш чітко видно їхній зв'язок з успішністю навчання. Зрештою, особливістю іноземної мови є і те, що ніякі уривчасті знання окремих аспектів іноземної мови не мають самостійної цінності, лише цілісне володіння іноземною мовою дає усвідомлення її корисності.

Здібності не є вродженими, вони виявляються і формуються тільки в діяльності на основі тих чи інших задатків. Розрізняють загальні і спеціальні здібності. Загальні здібності забезпечують оволодіння різними видами знань і умінь, що людина реалізує в багатьох видах діяльності. Спеціальні здібності розглядаються відносно окремих, спеціальних галузей діяльності, що дозволяє класифікувати їх за видами діяльності. Здібності в різних людей розвинуті неоднаково. У тієї ж самої людини можуть бути гарні здібності, наприклад, до математики і слабкі здібності до іноземної мови. Однак здібності виявляються і розвиваються в діяльності, і знання своїх здібностей чи можливостей може допомогти людині розвивати їх, займаючись відповідною діяльністю. Очевидний зв'язок здібностей і мотивації, здібностей і інтересу до тієї чи іншої діяльності.

Говорячи про здібності до математики, В.А.Крутецький підкреслює, що, не маючи дару до математики, навіть із гарними здібностями людина може не досягнути бажаних результатів. Роль інтересу до предмета полягає в тому, що слухач чи курсант починає займатися сферою знань, яка його цікавить, а, отже, тренує і розвиває свої здібності. І якщо в такому студентові розбудити цей інтерес, він може досягнути великих успіхів. Це повною мірою можна віднести до будь-якого іншого предмета, в тому числі й до іноземної мови. Звичайно, з досить високою мотивацією навіть середні здібності до предмета можуть забезпечити успіх у діяльності, яка вплине на мотивацію, що спонукає людину до більш напруженої роботи. Відбувається взаємовплив мотивації і здібностей, що впливає на розвиток здібностей до предмета, але це вимагає великої праці [2].

За даними Л.Я. Юрцевої, відповідність предмета здібностям є найбільш значущим мотивом з ряду предметів, у тому числі й з іноземної мови [3]. Однак у самих студентів, як правило, досить песимістичний

погляд на оцінку своїх здібностей до іноземної мови, тому що на їхню думку, істотних здібностей до іноземної мови вони не виявляють. О.П. Кричев ставить розвиток адекватної мотивації в залежність від розвитку здібностей до іноземної мови, що, полегшуючи і прискорюючи процес оволодіння навчальним матеріалом, викликають позитивне ставлення до предмета [4].

Л.А. Якобовіц вважає, що необхідно усвідомлювати існування не тільки різних цілей і інтересів під час вивчення іноземної мови, але і різних здібностей і можливостей тих, кого навчають, і, виходячи з цього, визнати, що різні здібності дозволяють ставити і досягати різних за масштабами і рівнем знання кінцевих цілей навчання в рамках можливостей і тимчасових обмежень однієї програми з іноземної мови. Проблеми здібностей були широко розроблені Б.М. Тепловим, котрий розумів під ними такі індивідуально-психологічні властивості особистості, що: 1) відрізняють одну людину від іншої; 2) стосуються успішності виконання якої-небудь діяльності; 3) не зводяться до наявних навичок, умінь чи знань, але можуть пояснити легкість і швидкість їхнього придбання[5].

На думку М.Г. Каспарової, здібні і малоздібні учні можуть домогтися однакових результатів у навчальній діяльності за наявністю однакової мотивації й інших рівних умов (рівня загального розвитку тощо), якщо малоздібний затрачає набагато більше часу і зусиль. Однак необхідність постійно багато трудитися може негативно вплинути на інтерес до предмета, який вимагає так багато сил, що врешті-решт може відзначитися і на результатах діяльності [6].

Аналіз структури здібностей у психологічних дослідженнях [7; 8 та ін.] недостатньо торкався питання про взаємозв'язок здібностей до якої-небудь діяльності і мотивації цієї діяльності. Серед помітних ознак здібностей як властивостей особистості деякі автори називають наявність певної мотивації, спрямованості особистості на певну діяльність. Її позначають по-різному: як схильність, спрямованість, інтерес тощо. У всякому разі, мотивацію певним чином пов'язують із наявністю здібностей. Дійсно, навряд чи можна говорити про здібності до математики без стійкої спрямованості особистості на предмет цієї діяльності, чи про музичні здібності (не задатки) при наявності стійкої байдужості до музики [7] тощо.

Говорячи про іншомовні здібності, варто виходити з диференціювання мови і мовлення. Мова – це по суті соціальне і незалежне від індивіда явище. Мовлення – це діяльність спілкування, це мова в дії. Мова і мовлення – це два аспекти єдиного цілого. У той же час вони різні. Мова є предметом вивчення мовознавства, мовлення – психології. Саме завдяки мовленню людська свідомість може збагачуватися результатами суспільного досвіду. Мовлення робить доступним, розкриває свідомість однієї людини іншим людям. Ця функція мовлення здійснюється за допомогою мови.

Відповідно до диференціювання мовлення і мови виділяють іншомовно-мовленнєві здібності та мовні здібності. Під іншомовно-мовленнєвими здібностями розуміються такі індивідуально-психологічні й психофізіологічні особливості, які забезпечують швидке і якісне оволодіння навичками розмовного мовлення. Мовні здібності являють собою такі індивідуальні особливості, які сприяють швидкому формуванню навичок і умінь у засвоєнні мовної системи [9].

Аналізуючи проблему оволодіння мовою, виділяють такі параметри, як засвоєння (співвідноситься з мовними засобами) і застосування (що стосуються комунікативної діяльності за допомогою мови); говорять про необхідність враховувати різницю між мовною компетенцією і її реалізацією, між знанням і поведінкою, між "мовною здатністю" (яку відносять до галузі лінгвістики) і "мовною активністю" (яку відносять до галузі психології) [9]. Фактично все це стосується протиставлення мови і мовлення. Це означає, що можна знати мову

як систему (лексику і граматику) і не вміти спілкуватися мовою, тому що "не існує містичних явищ переносу між різними мовними вміннями і здібностями" і вміння читати не забезпечує вміння говорити і навпаки.

Деякі автори використовують термін "научування" для позначення здібностей до засвоєння знань [10; 11]. Під научуванням розуміється сукупність інтелектуальних властивостей людини, від яких, за наявності і відносною рівністю інших необхідних умов (вихідного мінімуму знань, позитивного ставлення до навчання й ін.), залежить швидкість і легкість оволодіння знаннями та прийомами засвоєння цих знань [10]. Спеціальне научування, на думку, З.І. Калмикової, може бути позначено тим же терміном із додаванням назви предмета. Під научуванням іноземної мови розуміють сукупність індивідуально-психічних властивостей, що визначають легкість засвоєння мовного матеріалу, швидкість просування й удосконалювання учнів у процесі оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю.

На думку І.А. Зимньої, успішність навчання іншомовного мовлення виявляється: 1) у швидкості накопичення мовних засобів; 2) у мимовільності і неусвідомлюваному підведенні нового, незнайомого мовного явища під відоме мовне правило; 3) у легкості та мимовільності комбінаторних варіантів вираження думки; 4) у поліпшенні якісної часової характеристики усіх видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання – говоріння, слухання, читання, писання. [12].

М.Г. Каспарова вважає, що здібності до предмета необхідно не тільки враховувати, їх треба цілеспрямовано розвивати [6]. Для того щоб діяльність мала формуючий характер, вона повинна відповідати таким умовам: 1) діяльність повинна носити творчий (принаймні, суб'єктивно-творчий) характер; 2) вона повинна бути організована відповідно до принципів розвиваючого навчання, тобто, згідно з Л.С. Виготським, орієнтуватися на "зону найближчого розвитку"; 3) діяльність повинна бути глибоко позитивно мотивованою [2]. Саме при такій організації діяльності створюються умови для розвитку здібностей.

Компонентами іншомовних здібностей є ряд психічних пізнавальних процесів, такі, як пам'ять, мислення, сприйняття тощо, що і лежать в основі різних класифікацій здібностей. Успішність оволодіння іноземною мовою залежить і від особистісних характеристик, особливостей вищої нервової діяльності, характеру тощо. Відповідно до цього деякі люди краще опановують мовленням, інші – мовною системою. За визначенням Б.В. Беляєва, існують інтуїтивно-почуттєвий і раціонально-логічний типи володіння іноземною мовою. Першим доступніше продуктивне, тобто активне володіння іноземною мовою, а другим легше дається рецептивне чи пасивне володіння мовою (слухання і читання, сприйняття і розуміння чужого мовлення) [13].

М.К. Кабардов виділяє два типи оволодіння іноземною мовою – комунікативний і некомунікативний (лінгвістичний). Фізіологічною основою такого диференціювання є лабільність нервових процесів – у першому випадку, і інертність нервової системи – у другому. Розрізнення цих двох типів особливо виявляється у використанні інтенсивних методів навчання іноземної мови. За визнанням деяких авторів, некомунікативний тип за допомогою інтенсивних методик практично не може бути сформованим [9]. Деякі автори відносять до іншомовних здібностей і такі особливості психіки, як емоційність і товариськість, відносячи їх, однак, не до основних, а до факультативних іншомовних здібностей [6] чи визначаючи їх як особистісний компонент здібностей [4]. М.Г. Каспарова підкреслює роль стилю спілкування педагога з тими, кого навчають, в розвитку саме цих факультативних здібностей до іноземної мови.

Що стосується таких властивостей особистості, як воля, відповідальність тощо, то ми поділяємо думку тих авторів, що не відносять їх до компонентів здібностей, тому що самі по собі вольові якості не сприяють швидкості та легкості оволодіння іноземною мовою, а лише можуть виконати компенсаторну функцію з

низьким рівнем розвитку іншомовних здібностей. Ці властивості особистості можуть мобілізувати її на здійснення діяльності та стимулювати можливості людини, у ході чого і досягаються високі результати [4; 2]. У всякому разі, якщо ці властивості і називати здібностями, то тільки в загальному сенсі.

Можна сказати, що включення мотивації у структуру здібностей є традиційним для класиків вітчизняної психології. Також очевидний глибокий зв'язок мотивації та здібностей. Але чи можна вважати наявність здібностей до певної діяльності компонентом структури мотивації цієї діяльності. Нам представлено, що зробити це не тільки можна, але і необхідно. Обґрунтування цього: 1) їх взаємний зв'язок; 2) "зустріч" особистості з предметом діяльності і виявлення, що цей предмет не тільки "до душі", але і за "силою", є дійсно могутнім мотивом; 3) здібності входять у структуру мотивації через успішність діяльності.

Література:

1. Леонтьев А.А. Принцип коммуникативности сегодня // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 2. – С. 27 –32.
2. Крутецкий В.А. Проблема формирования и развития способностей // Вопросы психологии. – 1972. – № 2. – С.1 – 13.
3. Юрцева Л.Я. О мотивах учебной деятельности по различным учебным предметам // Мотивация учения. – Волгоград, 1976.
4. Кричев О.П. Психологические особенности развития иноязычных способностей студентов неязыкового вуза: Дис... канд.психол. наук. 19.00.07. – М., 1987. – 218 с.
5. Якобовиц Л.А. Изучение иностранного языка. Опыт психолингвистического анализа // Методика преподавания иностранных языков за рубежом. – М., 1976.
6. Каспарова М.Г. О некоторых компонентах иноязычных способностей и их развитии у школьников // Иностранные языки в школе. –1986. – № 5. – С. 25 – 29.
7. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий.– М., 1961.– 536 с.
8. Кокурина И.Г., Телегина Л.И. Исследование мотивации научной деятельности // Мотивация личности. – М., 1982.
9. Кабардов М.К. О диагностике языковых способностей // Психологическое и психофизиологическое исследование речи. – М.: Наука, 1985.
10. Калмыкова З.И. Обучаемость и принципы построения методов ее диагностики // Проблемы диагностики умственного развития учащихся. - М.: Педагогика, 1975.
11. Ноткин Б.И. О некоторых приемах усиления мотивации при профессионально-направленной обучении // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – М., 1984.
- 12.Зимняя И.А. Психология оптимизации обучения иностранному языку в школе // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 4. – С. 3 –7.
13. Беляев Б.В. К характеристике зарубежной (западноевропейской и американской) психологии обучения иностранным языкам (в школах) // Вопросы психологии. – 1962. – № 1.

Резюме

У статті розкрито іншомовні здібності як один з ключових компонентів структури мотивації оволодіння іноземною мовою в немовному вузі, доводиться правомірність включення даного компонента через те, що відповідність предмета іноземної мови до здібностей є найбільш значущим мотивуючим фактором, обґрунтовано ефективність засвоєння іноземної мови на комунікативній основі із врахуванням творчого потенціалу особистості та інтересу до даної дисципліни.